

ПОЛІТИЧНІ УЗАГАЛЬНЕННЯ ТА СТРАТЕГІЧНІ ПРОГНОЗИ У ПРАЦІ М. ТЕТЧЕР «МИСТЕЦТВО УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВОЮ»

Розглядаються ключові моменти прогнозів М. Тетчер щодо подальшого розвитку політичних відносин в Європі та світі. Особлива увага приділяється перспективам створення європейської наддержави.

Ключові слова: М. Тетчер, політика, держава, консерватизм.

Головною функцією політології, на забезпечення якої діють всі інші притаманні політичній науці функції, є прогноз подальших політичних подій та практичних результатів зусиль політиків. Цією нелегкою справою займається чимало спеціалістів. Їхній фаховий рівень перевіряється часом. Особливе місце посідають праці досвідчених політиків високого рівня, котрі на основі багатого власного досвіду також роблять спроби прогнозувати політичне життя [1]. Однак, на думку автора, найбільш цікавою, глибоко аргументованою і переконливою є робота екс-прем'єра Великої Британії М. Тетчер «Мистецтво управління державою», яка написана на рубежі другого і третього тисячоліть і обґрунтовано в своєму заголовку підкреслює, що є стратегією для світу, який змінюється. Тобто авторка прямо наголошує, що вона дає стратегічні рекомендації політикам.

При аналізі роботи, перш за все, кидається в очі впевнений тон авторки. Недарма лідер СРСР М.Горбачов дав їй таку характеристику: «Пані Тетчер — людина впевнена, і я б навіть сказав, самовпевнена, за зовнішньою м'якою жіночою чарівністю таїться достатньо жорсткий та прагматичний політик» [2]. Про її прозорливість свідчить кремлівський високопосадовець часів СРСР А. Черняєв. Він підкреслює, що М.Тетчер правильно зрозуміла «перебудову» М.Горбачова: «Йому начхати на ідеологію комунізму, він хоче зробити свою країну нормальною цивілізованою державою» [3]. Враховуючи те, що М. Горбачов ніколи прямо не виступав проти комунізму, така прозорливість свідчить про високий рівень політичних здібностей «залізної леді».

Робота М. Тетчер не просто фахове дослідження, а й підсумок практики керівництва однією з найбільших потужних держав. Зараз важко повірити, що наприкінці 1970-х років перед Великою Британією стояла серйозна загроза назавжди втратити статус великої держави, і лише радикальні реформи в період правління «залізної леді» утримали країну в середовищі провідних економік світу. Саме тоді сформувалися і пройшли випробування практикою теоретичні погляди, що отримали назву «тетчеризм», у результаті якого країна вийшла з кризового стану. Тому аналіз цієї роботи є актуальним.

М. Тетчер використала свій багатий досвід для того, щоб всебічно проаналізувати політичне життя як окремих країн, так і світу в цілому. Виказані нею погляди є суттєвим внеском у розвиток сучасної політичної думки. Автор статті не ставить за мету розгляд тільки тих думок, які наразі є гостро актуальними, а робить спробу провести аналіз стратегічних роздумів М. Тетчер, певні з яких сьогодні ще не звучать так гостро, як, наприклад, боротьба з міжнародним тероризмом, але які мають глобальний, хоч поки що менш гострий характер.

У праці М. Тетчер поєдналися декілька жанрів: фаховий політичний аналіз і узагальнення, історичні екскурси та мемуари, практичні прогнози і рекомендації. Часом її праця дуже нагадує твір засновника сучасної політології Н. Макіавеллі «Володар». Як і великий італієць, М. Тетчер не тільки робить історичні екскурси, які слугують ґрунтом для політичних роздумів та висновків, але і дає конкретні практичні рекомендації політикам, підкреслюючи при цьому: «політики особливо підвладні людським слабостям» [4, с. 31]. М. Тетчер прямо визнає те, що часто намагаються затінити як політики, так і теоретики. Н. Макіавеллі, спираючись на досвід, дійшов висновку, що володар має для своєї перемоги використовувати всі засоби. Моральні заборони не для політика. М. Тетчер також відверто на основі світового досвіду робить висновки: «хто не спирається у міжнародних справах на силу — приречений на невдачу» [4, с. 17], або ж дає таке визначення поняттю «дипломат»: «добропорядна людина, що послана за кордон, щоб брехати від імені своєї держави» [4, с. 18].

Дуже суровий вирок виносить «залізна леді» більшовицькій революції, яка, на її думку, не мала будь-яких конструктивних результатів. Чимале місце в роботі відводиться «холодній війні» і особливо її наслідкам. Авторка визначає, що «холодна війна» була війною за свободу, правду і справедливість. Перемогу в ній здобули антикомуністи [4, с. 34]. На думку Тетчер, «саме існування західної культури — головна причина як сили, так і слабкості західної політики

в роки «холодної війни» — виводиться із визнання унікальної цінності кожної людини» [4, с. 40]. Вона наголошує, що «комунізм намагався йти проти самої суті людської природи і, відповідно, був неспроможним». У той час як «вільна система заохочує, а не примушує людей і, таким чином, знаходить кращих» [4, с. 95]. Головна і визначальна особливість західної моделі свободи в тому, що вона спирається на правду [4, с. 42].

Досвідчений політик вважає, що країнам вільного світу не слід було так розслабитися після перемоги у «холодній війні». Це стало суттєвою помилкою Заходу. Завжди потрібно розраховувати на гірше. Тому вона різко виступає проти скорочення армії і лібералізації її порядків. Особливо не подобається М. Тетчер присутність у бойових підрозділах жіночого контингенту. Це, на думку жінки екс-прем'єра, значно послаблює армію.

Ще будучи прем'єр-міністром, М. Тетчер вважала, що ядерна зброя — «найбільш могутня гарантія миру, іншої гарантії в існуючих умовах нема» [2]. І в своїй книзі вона наполегливо підкреслює стримуючі можливості ядерної зброї. «Світ без ядерної зброї є плодом фантастики». Більш того Тетчер вважає, що «у кінцевому підсумку ядерна зброя, очевидно, буде використана» [4, с. 75]. Судячи з контексту, використати її можуть як «держави-вигнанці», так і держави «вільного світу» як «превентивний удар для знищення військової могутності держав-вигнанців» [4, с. 82].

Основу європейської безпеки, на думку М. Тетчер, становлять збройні сили США. Тому вона вважає, що виступи проти військових планів США в Європі є небезпечними [4, с. 243].

Хоча не можна не зауважити, що екс-прем'єр часом робить висновки, які не підтверджуються ходом подальших подій, тобто практикою. Говорячи про Близькій Схід, вона наголошує, що «в регіоні не буде миру і безпеки, поки Саддам залишається при владі» [4, с. 259]. Саддама давно вже нема, але нема миру і безпеки. Виходить, справа не тільки у Саддамі. Але «залізна леді» залишається на позиціях «яструба». Вона впевнено констатує, що саме при її «твердій підтримці» США в 1986 р. здійснили військовий рейд проти Лівії, чим дали Каддафі урок [4, с. 263]. Однак зазначимо, що, судячи з подальшої політики М. Каддафі, цей урок не став повчальним для диктатора, і це у кінцевому підсумку призвело до його загибелі.

Цікаво, що логіка шановної леді часом спирається на різні стандарти. Так, вона піддає критиці позицію лівих, для яких «результат завжди виправдовує засоби» [4, с. 304], і в той же час впевнена в тому, що «в результаті дій генерала Піночета Чилі

перетворилася на ту вільну квітучу країну, яку ми бачимо сьогодні» [4, с. 299]. Хоч сама констатує, що за час правління А. Піночета в результаті репресій загинуло 2279 осіб [4, с. 311]. Вона зазначає, що Ф. Кастро за час свого правління вбив від 15 до 17 тис. громадян, але його не судять, а судять Піночета, це все тому, що «ліві ніяк не можуть простити Піночету того, що він ... врятував Чилі і допоміг врятувати Південну Америку [4, с. 299]. У зв'язку з цим Тетчер наголошує, що якщо «старі» ліві переможені, то «нові» ліві під гаслом «прав людини» можуть стати сильним противником [4, с. 351]. А враховуючи те, що «очевидний і невинний економічний розвиток Китаю нагадує нам про те, що в низці перемог, отриманих в «холодній війні», кінець комунізму точно не визначився» [4, с. 189], потрібно бути пильним.

Тетчер наголошує: «Оцінка і передбачення поведінки цієї нової потенціальної наддержави з кривавим минулим і невизначеними намірами, а також з впливом на неї — одна із дуже великих проблем управління державою нашого часу» [4, с. 189].

На Тетчер не діє магія слів про єдину Європу, Шенгенську зону та взагалі людську спільноту. Вона вважає, що «націоналізм — найкраща основа для демократії» [4, с. 20], і повністю згодна з визначенням американського поета Роберта Фроста: «у кого добрі паркани у того добрі й сусіди». Хоч формулює це у політичному вимірі: «найкращою основою для добросусідства є міцний паркан» [4, с. 23]. Повійськовою прямолінійна вона чесно визнає, що була проти об'єднання Німеччини, оскільки бачила загрозу миру з боку могутньої німецької держави [4, с. 27]. Хоч тут можна допустити, що «залізна леді» лукавить і скоріше її лякала не загроза війни, а загроза економічним інтересам Великої Британії.

М. Тетчер дивиться на європейську єдність з позиції своєї острівної держави і не бажає створення єдиної наддержави в Європі. Створення нової європейської держави, на її думку, проект, який суперечить здоровому глузду [4, с. 356]. Вона навіть вважає, що «термінологія, якою користувалися нацисти, страшно нагадує ту, котра в ходу у нинішніх єврофедералістів [4, с. 358]. Тетчер вважає, що зведення «гігантської федеративної суперструктури є не що інше, як будівництво нової європейської наддержави» [4, с. 375], і виступає різко проти такого ходу подій, мотивуючи це тим, що європейські політики і чиновники презирливо ставляться до звичайних демократичних процедур. І як завжди М. Тетчер не голослівна. Вона приводить чисельні факти. Зокрема, такий. Майже 75 відсотків німців рішуче виступили проти відміни національної валюти — марки. Більшість німців виступило за проведення референдуму з питань

приєднання до Маастрихтського договору. Однак ніякого референдуму так і не було проведено, «а німецька марка була принесена в жертву новій валюті — євро» [4, с. 376].

Вона впевнена, що на сьогодні, як і в передбачуваному майбутньому, збільшення числа наднаціональних рішень буде означати все більше віддалення Європи від демократії [4, с. 374].

Найважливішим чинником, що веде до створення європейської наддержави, є єдина валюта — євро. У зв'язку з її введенням можливості національних держав протистояти економічним потрясінням значно звужуються. І у цьому випадку ми можемо констатувати далекоглядність «залізної леді». Коли сьогодні одна за одною декілька держав-членів європейського співтовариства потрапляють у фінансову скруту, вибратися з неї вони самостійно не можуть. Наприклад, якби у Греції була національна валюта, вона б змогла за рахунок емісії, не вдаючись до болісних прямих скорочень зарплат і пенсій, опосередковано за рахунок інфляції скоротити їх фактично, а за номіналом збільшити, що є прийнятним для людей, чи скоріше для їхніх уявлень про соціальну справедливість. Єдина валюта євро такої можливості не дає, а потребує скорочення державних витрат. В плані економіки це природно, але в плані політики — не дуже. Тут М. Тетчер категорична. Вона передрікає провал євро [4, с. 383]. Що стосується суті європейської наддержави, то це, на її думку, «класична утопія, монумент марнославству інтелектуалів, програма, приречена на провал, — неясні ще масштаби кінцевих втрат». Однак, визнає вона, «скоріш за все рух у напрямку створення Сполучених Штатів Європи, європейської наддержави вже не зупинити» [4, с. 390]. Тим не менш М. Тетчер підкреслює, що безумство мине, і європейці змушені будуть «збирати черепки», оскільки «майбутнє зі всією ясністю покаже, що такий непотрібний і суперечливий здоровому глузду проект, як створення Європейської наддержави, не може бути нічим іншим, окрім як надвеликим безумством сучасної епохи» [4, с. 441].

Основна ідея М. Тетчер — збереження вільного світу, збереження свободи. Вона, розвиваючи думку фундатора консерватизму Є. Берка, наголошує, що для того щоб свобода прижилася у суспільстві, потрібна критична маса людей, які дійсно розуміють, що таке свобода. Таке розуміння не може прийти в результаті читання книг, тільки вкорінені звичаї і світогляд людей роблять свободу стійким явищем. Для того щоб затвердився вільний політичний, економічний і соціальний стан суспільства, спочатку мають з'явитися вільні люди.

Книга М. Тетчер за великим рахунком є і відображенням політичної системи Великої Британії, яку сучасний англійський політичний оглядач охарактеризував як «соціалістичну монархію, яка є консервативним оплотом лібералізму» [5]. Саме таке незвичне поєднання відчувається у праці консерватора М.Тетчер.

Висновки, надані у книзі, як правило, чіткі і не допускають двояких тлумачень. М. Тетчер відверто захищає цінності, які, на її думку, забезпечують вільний розвиток суспільства. При цьому особливо підкреслюється роль політичної еліти, головним завданням якої є служити державі і народу. Головна ж цінність суспільства — це людина. Якщо не стримувати її ініціативу, все буде гаразд. Обмеження ініціативи людини призводить до краху держави.

Політичні прогнози М. Тетчер не завжди радують, але, будучи наслідком глибоких теоретичних роздумів, на ґрунті величезного практичного досвіду несуть в собі чималий відсоток вірогідності.

Звичайно, що в одній статті неможливо охопити весь спектр політичного прогнозу экс-прем'єра Великої Британії. Тому є необхідність продовжити дослідження роботи М. Тетчер, зосередивши увагу на аспектах, які не стали предметом розгляду цієї статті.

Література

1. Жискар д'Эстен В. Власть и жизнь. — М., 1990. — 320с.; Горбачев М. Декабрь 91. Моя позиция. — М., 1992. — 224с. ; Кучма Л. Про найголовніше. — К., 1999. — 352с. та ін.
2. Горбачев М. Жизнь и реформы [Електронний ресурс] / Михаил Горбачев. — Режим доступу : http://studmed.ru/gorbachev-ms-zhizn-i-reformy_4551b6fd60f.html
3. Черняев А. Дневник помощника Президента СССР. 1991 год [Електронний ресурс] / А. Черняев. — Режим доступу : http://royallib.ru/book/chernyaev_anatoliy/1991_god__dnevnik_pomoshchnika_prezidenta_sssr.html
4. Тэтчер Маргарет. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / Маргарет Тэтчер. — М., 2003. — 504 с.
5. Рубан Ю. Лібералізм у просторі націй / Ю. Рубан // День. — № 71, 21.04.2011.

Рассматриваются ключевые моменты прогнозов М. Тэтчер относительно дальнейшего развития политических отношений в Европе и мире. Особое внимание уделяется перспективам создания европейского сверхгосударства.

Ключевые слова: политика, государство, М.Тэтчер, консерватизм.

Examines key moments of forecasts M. Thatcher concerning the further development political relations in Europe and world. Special attention given to the prospects of creating a European superstate.

Key words: *politics, government, M. Thatcher, conservatism.*

Сергієнко Юрій Григорович — професор кафедри історії України Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля, доктор історичних наук.

Рецензент: проф. Мізіна Л. Б.